

MİT'TEN DRAM'A, DRAM'DAN BEYAZ PERDE'YE: PASOLİNİ'NİN OEDIPUS REX FİLMİNE BİÇİM-İÇERİK ÜZERİNDEN BİR BAKIŞ

Özer Önder

İlk önce “söz”ün gücü vardı. Hikayeler, anlatılar, olaylar, savaşlar, kısacası hayatın ve zamanın kendisi “söz”e aitti. Dilden dile, kalpten kalbe akan söz zamanını doldurduğunda yazı girdi devreye. “Görme biçimi” değişmişti artık. Kalp sözle değil yazıyla görmeye başlamıştı. Tarımın gelişmesiyle birlikte “kayıt altına” alınmaya başlanan doğa ve gerçek, artık yazı ile kendi biçimini bulmak zorundaydı. Zaman durmadı, ilerledi ve yazının yerine de “göz” geçti bu sefer. Okumak çok uzun zaman alıyordu. Görselin akışı ise hızlı devrimin en etkili silahıydı. Çağın paradigması değiştikçe, hikayenin biçimi de değişmek zorunda kalmıştı.

Sözün gücü, babasını istemeden öldüren, annesiyle istemeden yatağa giren ve istemeden kardeşlerinin babası olan Thebai Kralı Oedipus’un hikayesinin yüzyıllar boyunca kalpten kalbe akmasını sağladı. “Tanrıların koyduğu kadere karşı gelinmez” diyordu söz. İnsanın tanrılar karşısındaki acziyeti, kader karşısındaki tutsaklığı topluma “haddini bilmesi” gerektiğini öğütliyordu. Bir kralın başına bunlar gelebiliyorsa, sıradan insanın vay haline...

Oedipus’un birbirinden sağlıklı iki gözü vardı, fakat ikisi de gerçeği göremiyordu. Geçmişin gerçeği, zihninde onu kör etmişti çoktan. Belki de bu yüzdendir ki “görmek” için yaklaştığı yerin aslında onu kapana kıştırarak olan bir Dionaea olduğunun farkına varamamıştı.

Uyarı levhalarına kulak asmaksızın son sürat arabasını duvara doğru süren bir sürücü gibi “karanlıktan kurtulmayı” amaç edinerek kendisini yakacak olan güneşine doğru ilerlemeyi sürdürdü Oedipus. Ruhani karanlıktan kurtulabilmek

için fiziki aydınlığa elveda demesi gerekiyordu şüphesiz. O soylu biriydi. Fiziki dünya onu aldatamazdı. Bu yüzden ruhani aydınlığı seçti. “Gerçeği bilmem gerekli” diye sayıklıyordu Oedipus... Tıpkı Faust gibi, o da Prometheus’un ateşiyle kavrulmak için can atıyordu. “Cahillik erdemdir” demişti büyükler. Cahillik erdemdi, ama sıradan insanlar için, çünkü “söz” tanrılara aitti. Tanrı olmazsa söz, söz olmazsa da tanrı var olamazdı.

Tanrılarının sözü şair **Sophokles** aracılığında yazılı hale geldiğinde Oedipus'un hikayesi sahneye taşınmış oldu. Yazının kalıcılığı Oedipus’un trajedisinin günümüze kadar ulaşmasını sağladı.

Yazı aracılığıyla sahneye taşınan tanrı sözü, artık “temsil” edilmeye başlanmıştı. Yani diegesisten mimesise geçiş. “Söz”ün olayları olduğu gibi anlatan yapısı yerini mimetik olana, yani taklit edilebilir olana bırakmıştı. Taklit edilebilir olansa, beraberinde kurguyu da getirmişti. Şair **Sophokles**’in kurgusu, hikayeyi bitime en yakın noktadan ele almaya başlıyordu, çünkü bu dramın kanunuydu. Tanrının kuralları yerine artık dramın kuralları ön plana alınmıştı. Bunun yanı sıra hikaye tek bir mekanda geçmek zorundaydı, çünkü izleyici, ancak bu şekilde Oedipus’un trajedisine odaklanabilecekti. Zaman, sözlü anlatının dairesel algısından alınarak çizgisel algıya doğru kaydırılmıştı. Fakat hikaye hala çizgisel-dairesel zaman algısı arasında gidip geliyordu.

Prologos, parados, epeisodion, stasimon trajedyayı bölümlere ayırıyor, tüm bunların yanı sıra anlatımı kuvvetlendirmek adına koro, şarkılarıyla oyuna dahil oluyor ve koro başı oyun kişileri ile diyalog kurabiliyordu.

Hegel’den de bildiğimiz üzere her çağın kendine ait sanatsal içeriği vardır ve bu içerik, kendisine uygun bir biçim arar. Antik Yunan’ın çok tanrılı inancı ve toplum düzeni Kral Oedipus mitini ortaya çıkarmış, yazılı kültür ise dramın çok çeşitli biçimsel özellikleriyle mitin günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Fakat günümüzde, Antik Yunan’ın aksine çok tanrılı bir inanç sisteminde değil, “tanrının öldüğü” bir zamanın içinde yaşamaktayız. Modernizm tanrılarımızı öldürdüğü gibi hem içeriği, hem de biçimi altüst etmiştir.

Pasolini’nin *Oedipus Rex* filmi böyle bir dünyanın içine doğar. Geçmiş ve gelecek fikrinin kaybolduğu, “şimdi”nin hakimiyet kurduğu modern zamanlar, Kral Oedipus’u kendisine göre şekillendirir.

İronik olarak **Sophokles**’in dramında “geçmişin izleri” oyun boyunca kendisini gösterir. Fakat **Pasolini**, bize tüm geçmişi birinci elden gözlerimizin önüne serer.

Oedipus, daha el kadar bebekken beyaz perdede boy gösterir. Algı “yazılı olan”dan görsel olana kaydıkça, Oedipus’un her hareketi önem kazanır. Tek bir ifade, tek bir mimik dahi, miti daha iyi kavrayabilmemiz adına önemli hale gelmiştir.

Pasolini Oedipus'un trajedyasını faşizm dönemi İtalya'sından başlatır. Bir faşist subayı, yeni doğan erkek çocuğunu, kıskançlığı yüzünden yaban ellere ölüme yollar. Oedipus'un babası tarafından terk edilmesiyle **Pasolini** mekanı değiştirir ve hikayeyi gerçekçi bir boyuta çeker. **Sophokles**'in dramında yer alan kurgudan farklı olarak **Pasolini**, yaklaşık bir saat boyunca sözlü kültürün mitik kurgusundan beslenir. Bir saatin sonunda ise film, **Sophokles**'in dram kurgusuna geri dönüş yapar. Yani filmin görsel zekası, hem sözlü kültürü, hem de yazılı kültürü bünyesinde barındırarak anlatır hikayeyi.

Mit beyazperdeye taşındığında karakterin derin dehlizlerine doğru yolculuk yapma şansına sahip oluruz. Oedipus'un hırsı, kararlılığı, üstünlük arzusu, gelecekte başına gelecek faciaların öncüsüdür adeta. “Diğerlerinden üstün olma” arzusu Oedipus'un Sfenks'i öldürdüğü sahnede karşımıza çıkar. Sfenks, uçurumdan aşağı düşerken şöyle der: “*Beni ittiğin çukurda aslında sen varsın.*” Oedipus Tebai halkını kurtarma arzusuyla değil, üstün gelme arzusuyla Sfenks'le savaşıyor ve amacına ulaşır. Artık Tebai kenti ve kraliçe Oedipus'a aittir. Ne ile karşı karşıya kalacağını “bilmeden” harekete geçer. Küstahlığıyla Tanrıları kızdırır.

Filmin devam eden bölümü aslında **Sophokles**'in dram kurgusuyla hemen hemen aynıdır. En büyük farklılık, beyaz perdede koronun etkinliğinin yok olmasıdır. Bunun en büyük sebebi sinema dilinin, hikayede meydana gelen değişiklikleri farklı bir şekilde yansılayabilme yetisinden ileri gelmektedir.

Pasolini filmine son verirken kör Oedipus modern İtalya'da karşımıza çıkar. Oedipus faşizmin farkına bir türlü varamayan, farkına vardığında ise artık çok geç olan İtalyan halkını temsil etmektedir. Halkın, yani Oedipus'un gözleri önünde canlanan, gelişim gösteren faşizm hırstan, kibirden ve üstün olma arzusundan beslenir. Halk gerçeği görmek için gözünü kör ettiğinde, her şey için çok geç kalınmıştır. Artık sürgün kralın -halkın- yapabildiği tek şey, kendisi için sunulan kapitalist yaşam biçimine razı olmaktır.